

Tisztelet a tiszteletbeli konzuloknak

SZERKESZTŐ:

DR. PINTÉR ISTVÁN

B U D A P E S T

2 0 2 0

TISZTELET A TISZTELETBELI KONZULOKNAK TÖRTÉNELMI OLVASÓKÖNYV

MÁSODIK, BŐVÍTETT KIADÁS

SZERKESZTŐ:

dr. PINTÉR ISTVÁN

KÜLGAZDASÁGI ÉS KÜLÜGYMINISZTERIUM

2020. DECEMBER

BUDAPEST

TISZTELET A TISZTELETBELI KONZULOKNAK – TÖRTÉNELMI OLVASÓKÖNYV

Szerkesztő:
dr. Pintér István

Lektorok:
Dr. Germuska Pál DSc
országos levéltári főigazgató-helyettes

Dr. Horn Ildikó DSc
egyetemi tanár, intézetigazgató

Szerzők:
Dr. Arany Krisztina PhD
Dr. Balogh János Mátyás PhD
Bubik Gyöngyi
Dr. Csorba László DSc
Dr. Fiziker Róbert PhD
Dr. Körmendi Tamás Jenő PhD
Dr. Krász Lilla PhD
Dr. Kulcsár Krisztina PhD
Dr. Németh György Amadé DSc
dr. jur. Pintér István LL.M.
Dr. Sáringer János PhD
Dr. Schmidt Anikó PhD
Dr. Szenté-Varga Mónika PhD
Dr. Virovecz Nándor Balázs PhD
Dr. Völgyesi Zoltán PhD

Térképek: Dr. Nagy Béla, Szarka Gábor

A szöveget gondozta: Gálosné Kiss Katalin, Kiss Erika Gabriella, Székely Júlia

Fotó: Drobilich Tímea, Lantos Zsuzsanna

© Külgazdasági és Külügyminisztérium © Magyar Nemzeti Múzeum © MTVA

Közreműködők:

TARTALOMJEGYZÉK

Köszöntő.....	5
I. fejezet	
Dr. Németh György: Tiszteletbeli konzuli tevékenység az ókorban.....	7
A görög proxenia	9
A római hospitium	12
II. fejezet	
Dr. Arany Krisztina – Dr. Körmendi Tamás Jenő: A tiszteletbeli konzulok középkori előképei ...	17
Konzulátusok a középkorban.....	19
Nemzeti konzulok a 12–13. században	23
Kibocsátó és befogadó államok	26
Az üzletemberek mint civil diplomaták.....	29
Az 1426. évi firenzei követjárás Budán.....	33
III. fejezet	
Dr. Schmidt Anikó – Dr. Virovecz Nándor Balázs: Nagyvállalkozók, udvari emberek, fejedelmi ágensek a kora újkorban.....	35
A három részre szakadt Magyar Királyság ügyeiben eljáró diplomaták.....	37
A külföldi magyar kapcsolatok segítői a 16–17. században.....	39
Az Erdélyi Fejedelemség	42
IV. fejezet	
Dr. Csorba László – Dr. Krász Lilla – Dr. Kulcsár Krisztina:	
A Habsburg Birodalom tiszteletbeli konzuljai	45
A Habsburg Birodalom kettős konzuli rendszere	47
A tudományok külhoni segítői a 18. században	50
V. fejezet	
Dr. Csorba László – Dr. Kulcsár Krisztina:	
Az Osztrák–Magyar Monarchia tiszteletbeli konzuli rendszere	51
Az Osztrák–Magyar Monarchia tiszteletbeli konzuljai a nagyvilágban.....	53
Magyarországi és erdélyi protestáns érdekvédelem a katolikus Bécsben	60
Egy francia márki titkos szolgálatai	61
Külügyi képviselő és konzulátusok 1850 után	63
A Keleti (Konzuli) Akadémia.....	65
A konzulok bíraskodási joga és a Konzuli Főtörvényszék.....	66
VI. fejezet	
Dr. Csorba László – Dr. Sáringer János – Dr. Szenté-Varga Mónika:	
Magyar királyi tiszteletbeli konzulok a 20. század első felében	69
Az önálló magyar külügyi igazgatás és a tiszteletbeli konzulok kinevezése.....	71

Sikeres átmenet Mexikóban	77
Magyarország tiszteletbeli konzuljai a két világháború között.....	80
Az egyiptomi példa.....	85

VII. fejezet

Bubik Gyöngyi – dr. Pintér István – Dr. Völgyesi Zoltán: A Szovjetunió árnyékában.....	87
A jaltai megállapodás következményei	89
A Szovjetunió árnyékában	91
Tiszteletbeli konzulok az 1945–1950 közötti időszakban.....	93
A szovjet birodalom megszilárdulása	96
A kereskedelmi kirendeltségi hálózat tevékenysége	97

VIII. fejezet

Bubik Gyöngyi – dr. Pintér István: A tiszteletbeli konzuli rendszer újjáépítése.....	103
A szovjet birodalom összeomlása.....	105
A tiszteletbeli konzuli tevékenység szabályozása	112
A Magyarországra akkreditált tiszteletbeli konzuli testület 2020 végén.....	114
Magyarország tiszteletbeli konzuli tisztviselői.....	117
A tiszteletbeli konzuli tisztviselők elismerése	122

IX. fejezet

Dr. Balogh János Mátyás – Bubik Gyöngyi – Dr. Fiziker Róbert –	
Dr. Kulcsár Krisztina – dr. Pintér István – Dr. Szenté-Varga Mónika: Példaképeink.....	123
Nagy elődök.....	125
Életutak.....	131

Köszönetnyilvánítás	146
----------------------------------	------------

FÜGGELÉK	147
-----------------------	------------

- Ábrajegyzék
- A tiszteletbeli konzuli világtalálkozók képei 1996-2013 (időrendben)

I. FEJEZET

Tiszteletbeli konzuli tevékenység az ókorban

DR. NÉMETH GYÖRGY

AZ ÓKOR EGYIK LEGHÍRESEBB SZÓNOKA, AKI SAJÁT VAGYONA TERHÉRE ELLÁTTA
A SYRACUSA VÁROSÁBÓL RÓMÁBA ÉRKEZŐK JOGI ÉS GAZDASÁGI VÉDELMÉT

A GÖRÖG PROXENIA

A z európai irodalom legelső remekműve, Homérosz *Íliásza* különös jelenetet ír le. A trójai csatátér viharában összetalálkozik az egyik leghatalmasabb görög hős, Diomédész, a trójaiak oldalán harcoló ifjú Glaukossal. Diomédész nem akarja megölni a fiút, mert ez számára semmiféle dicsőséget nem jelentene. Glaukosz azonban, igazolni akarva, hogy ő nem akárki, felsorolja neves őseit, köztük Bellerophontészt. Ezen a ponton Diomédész a földbe dőfi dárdáját, és ekképpen szól:

*Régi barátom vagy hát így, révén az apáknak:
mert hős Bellerophontészt egykor az isteni Oineusz
húsz napon át vendégül látta a háza ölében;
s tisztelték egymást gyönyörű vendég-adománnyal:
Oineusz bíbor övet nyújtott neki, szépragyogását,
Bellerophontész meg szinarany kettősfülű kelyhet:
én, mikor eljöttem, házamban hagytam e kelyhet.
Már Tüdeuszra nem emlékszem, mert csöppnyi koromban
ment el, Théba alatt amikor hullott az akháj nép.
Vendéglő gazdád vagyok így Argosz közepében,
és te nekem Lúkiában, amint e vidékre vetődöm.
Hát egymás ellen kelevézt a tömegbe ne vessünk:
éppen elég trósz és segítő van, akit leterítsek,
hogyha az isten is engedi, és lábammal elérem;
és számodra akháj van elég kaszabolni, ha bírod;
rajta, cseréljünk hát fegyvert; lássák ezek is, hogy
ősi barátoknak valljuk dicsekedve magunkat.*

(Devecseri Gábor fordítása)

Ezzel a fütyülő nyílvesszők és csattogó kardok közepette nekiálltak vendégajándékot cserélni. Levetették, majd átadták egymásnak mellvértjüket és többi fegyverüket. A vendégbarátság (*xenia*) tiltotta, hogy fegyvert emeljenek egymásra. Diomédész csupán Glaukosz elbeszéléséből ismerte fel vendégbarátságukat, de annak bizonyítékát, a szinarany, kettősfülű kelyhet, amit még őse kapott Bellerophontésztől, otthonában őrizte. Vagyis a *xenia* zálogaként már ekkor léteztek tárgyak, amelyek több generációval később is azonosították a vendégbarátokat.

A *xenia* két különböző államban élő család örök kapcsolatát hivatott létrehozni. Egymás poliszába látogatva kölcsönösen segítették és képviselték egymást akár gazdasági, akár pedig peres ügyekben.

Ha befolyásos családokról volt szó, a másik poliszból olyanok is a xenoszhoz fordultak segítségért, akik nem a vendégbaráti nemzetségből származtak. Így alakult ki a proxenia intézménye, amikor a **proxenosz** egy egész idegen közösség érdekeit képviselte saját államában. Mind a *xenia*, mind pedig a proxenia öröklődött a családon belül. A proxenoszok az általuk képviselt államban különféle előjogokkal rendelkeztek. Részt vehettek a vallási ünnepségeken, a színházban az első sorban, díszhelyen ülhettek, olykor pedig az általuk képviselt közösség polgárját is megkapták.

A legkorábbi, feliraton említett proxenosz az oiantheiai **Menekratész** volt, aki hazájában a korküriaiak (ma Korfu) államát képviselte. Egy hajótörés vetett véget életének, melynek során ő maga a tengerbe veszett, ennél fogva holttestét nem tudták eltemetni. A görög felfogás szerint a temetés gesztusa fontosabb volt, mint a halott valódi elföldelése, ezért Kr. e. 600 körül különleges, jelképes síremléket emeltek számára Korkürán, ami biztosította a temetés megtörténtét.

Az emlékmű kör alakú építmény, átmérője közel 5 méter, jelenlegi magassága másfél méter. A közelében találtak egy fekvő oroszlánt ábrázoló szobrot, amely az emlékmű csúcsán állhatott. A korfui üres sír (*xenotaphion*) mai állapotában látható a képen, s amelynek a felirata így módon emlékezik meg róla:

Tlasziasz fia, az Oiantheiai Menekratész számára emelte ezt (az emlékművet) Korküra népe, mert a nép proxenosza és barátja volt, de a tengerbe veszett. Oiantheia egész népe gyászolja őt. Praximenész ezért eljött hazájából, és a korkürai néppel együtt emelte ezt az emlékművet testvérének.

MENEKRATÉSZ JELKEPES SÍREMLEKE KORFUN

Az egyes államok törekedtek arra, hogy proxenoszuk a másik polisz **legtekintélyesebb polgára** legyen. A dúsgazdag athéni Kalliasz és családja a spártaiak képviselője volt. A tekintélyes Alkibiadész is a spártaiakat képviselte. Maga az Alkibiadész név is spártai eredetű, mert az volt a szokás, hogy a születendő fiúk a másik államban élő proxenosz nevét kapták. A Kr. e. 5. században élt zseniális hadvezér, Alkibiadész (mellesleg Szókratész tanítványa) már a második volt a családban, aki ezt a nevet viselte. Nagypapa, az idősebb Alkibiadész volt az első, vagyis a proxeniát az ifjabb Alkibiadész dédapja köthette a spártaiakkal.

A peloponnészoszi háború első szakaszának végén, Kr. e. 421-ben a tekintélyes politikus és hadvezér, Nikiasz próbált a spártaiakkal megegyezni. Az ifjú Alkibiadész, hiába volt családja generációk óta a spártaiak proxenosza, kimaradt a tárgyalásokból. A gyakorlatias spártaiak azzal tárgyaltak, akitől a nagyobb politikai hasznot vártak. Alkibiadész emiatt megsértődött, és létrehozta három állam – Argosz, Mantinea és Élisz – szövetségét Spárta ellen. A szövetség Kr. e. 418-ban, az első mantineiai csatában ugyan vereséget szenvedett, de Alkibiadész rövidesen Spártában tűnt fel, ahol olyan zseniálisan szónokolt, hogy a spártaiak gyakorlatilag rábízták külpolitikájuk irányítását, igaz, leginkább Athén ellen.

A proxenoszokat gyakran a tiszteletükre állított feliratokból ismerjük, amelyek felsorolták **a számukra megszavazott megtiszteltetéseket és kiváltságokat**. Az alábbi athéni felirat a Kr. e. 301-et követő évek-ből származik:

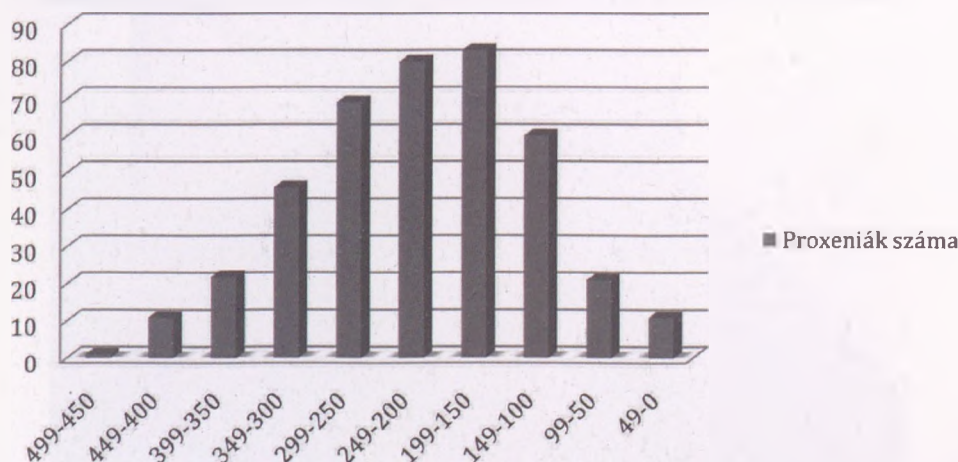
Így határozott a tanács: a népgyűlésen az elnökséget ellátó testület terjessze be ...-t a népgyűlésnek, és határozzon róla, hogy a tanács a népgyűlésnek felterjessze ...t, Dionüsziosz fiát, tüntessék ki, és adományozzanak neki egy arany koszorút, kiválósága és a tanács, valamint az athéni nép iránt mutatott megbecsülése miatt. Legyen a nép proxenosza, rendelkezze a törvény értelmében az ingatlanszerzés jogával, legyen az földbirtok vagy ház, és a prütaneia (a népgyűlés elnöksége) írassa fel ezt a határozatot egy kőtáblára, és állítsa fel az Akropoliszon. A feliratállításhoz a törzsek harmadai [a „trittüsz”-ok] és a pénzügyi felügyelő utaljanak ki harminc drakhmát a népgyűlés feliratállítási alapjából.

Amint a feliratból látszik, egy athéni proxenosznak **hivatalos felhatalmazással** kellett rendelkeznie. Ezt a határozati javaslatot a felterjesztés alapján először a tanácsnak (*búlé*), aztán pedig a népgyűlésnek (*ekklészia*) kellett jóváhagynia. Ha az előterjesztést a népgyűlés elfogadta, csak akkor vált hatályossá, ha a törvény szövegét márványtáblára vésve közzétették. A törvény érvényességét nem megszavazása, hanem nyilvános közzététele garantálta. Ezért kellett hivatalosan megszavazni a felirat vésési költségeit. A felirat hossza alapján úgy döntött a népgyűlés, hogy egy ilyen hosszúságú szöveg felvéséséhez mindössze harminc drakhmára van szükség.

A ma ismert proxenia-feliratok száma meghaladja a 2500-at. A történelmi források (pl. Thuküdidész, Plutarkhosz) mellett ezek a feliratok adják ismereteink túlnyomó többségét a proxeniáról.

Az általunk ismert athéni proxeniák időbeli megoszlása azt mutatja, hogy a legrégebb korokból igen keveset ismerünk, majd idővel mennyiségük hirtelen nőni kezdett. Számuk a Kr. e. 2. században érte el a csúcspontot, noha ezt az időszakot nem szoktuk a görög városállamok, a poliszok virágkoraként számon tartani. Ennek az az oka, hogy a Kr.e. 3–2. században a feliratállítások széles körben szokásba jöttek, így több vendégbarátságot örökítettek meg feliratos formában, mint annak előtte bármikor. A római hódítás időszakában pedig a proxeniák száma is hanyatlott, hiszen a görög városállamokat egyetlen nagyhatalom integrálta, ezért inkább Rómával, semmint a többi városállammal volt tanácsos ilyen kapcsolatokat ápolni.

Proxeniák száma

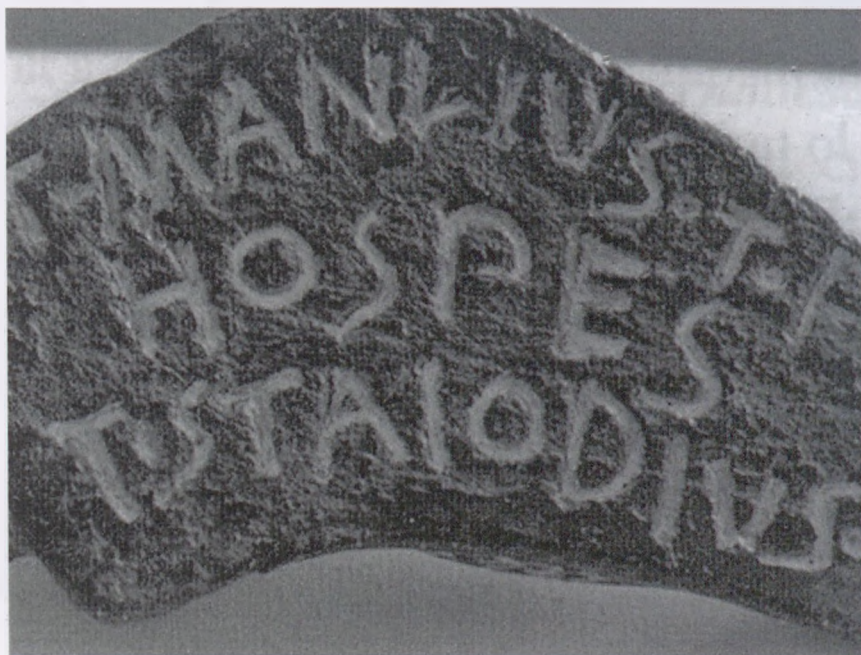

A Kr. e. 4. században Athénnek ötvenöt máig is ismert proxeniája volt. Feltűnő, hogy a földrajzilag közeli, vagyis az Athénnal intenzívebb kapcsolatokat ápoló államok rendelkeznek elsősorban athéni proxenossal. Ez azonban minden olyan államra is jellemző, amelynek több proxenoszát ismerjük.

A RÓMAI HOSPITIUM

A konzul kifejezés a római *consul* tisztségéből származik, ami a *consulo* ('tanácskozik' vagy 'szavazásra felszólít') igére vezethető vissza. Az évenként választott két *consul* vezette a római köztársaságot. Azt az intézményt, amely a mai tiszteletbeli konzulságnak feleltethető meg, *hospitium*nak hívták. A szó a *hospes* ('vendég, vendégbarát') kifejezés származéka. A *hospitium*, éppúgy, mint a görög *proxenia*, eredetileg két különböző államban élő család vendégbarátságát jelentette, amely apáról fiúra öröklődött.

A vendégbarátságot – ha generációkkal később valaki a másik államból érkezne, és azt állítaná, hogy ő egy család *hospese* – egy olyan tárggyal igazolták, amelynek két fele összeilleszthető volt egymással. Mindkét darabján ugyanaz a felirat szerepelt, amely a vendégbarátságot igazolta. Ezeket az ismertetőjeleket *tessera hospitalis*nek nevezték. Az itáliai Trasaccóból, a marsus nevű nép egykori területéről származik egy birkafej alakú *tessera*, amelynek a végén levő csap egykor pontosan beleillett a tárgy Rómában őrzött párjába.

TABULA HOSPITALIS

A tessera sima oldalán a következő felirat olvasható:

T(itus)•Manlius•T(iti)•ff(ilius)
hospes
T(itus)•Staiodius•N(umerii)•ff(ilius)

vagyis: *Titus Manlius, Titus fia / vendégbarátja / Titus Staiodiusnak, Numerius fiának.*

Minden bizonnyal Titus Manlius az a Titus Manlius Torquatus volt, aki Kr. e. 235-ben és 224-ben töltött be consuli tisztséget Rómában, és aki az ugyancsak előkelő marsus Titus Staiodiusszal kötött vendégbarátságot. A feliraton középen, kiemelt helyen áll a *hospes*, azaz 'vendégbarát' szó.

Egy hispániai bronzfelirat tanúsítja, milyen fontos szerepet játszott a hospitium a rómaiak és a helyi népek viszonyában és romanizálásában. Kr. e. 28-ban Octavianus, a későbbi Augustus *cliensévé* ('védelmezett'-jévé) vált Toletum (a mai Toledo) és a környékbeli települések valamennyi lakója. A susarrus népből származó Tillegus, Ambatus fia vendégbarátságot (hospitium) kötött a Toletum castellumához tartozó Luogei lakóival.

„Appius Iunius Silanus és Publius Silius Nerva consulsága évében Tillegus, Ambatus fia, aki susarrus származású és Aiobaigiaecus centuriájából való, vendégbarátságot (hospitium) kötött a luogeiakkal – akik a toletumiak castellumához tartoznak – a maga, a felesége, gyermekeik és utódaik számára. És őt magát, a feleségét és a gyerekeit a toletumiak castellumához tartozók saját maguk, valamint az övéik hűségébe és clientelájába örök időkre befogadják. A határozatot hozta maga Tillegus, Ambatus fia Latinus, Arus fia és Aius, Temarus fia hivatalnoksága idején.” (Borhy László fordítása)

A páratlanul érdekes forrás szerint valójában függőségi viszonyba kényszerült a kezdeményező Tillegus, mivel neki és családtagjainak be kellett lépniük Luogei cliensei közé. Az is szokatlan, hogy Tillegus a saját szerződésében mint hitelesítő személy szerepel a két helyi hivatalnok, Latinus és Aius mellett.

HISPÁNIAI BRONZFELIRAT, MELY SZERINT A SUSARRUS NÉPBŐL SZÁRMAZÓ
TILLEGUS VENDÉGBARÁTSÁGOT (HOSPITIUM) KÖTÖTT LUOGEI LAKÓIVAL, KR. E. 28.

Az alábbi történet arra világít rá, hogy a hospitiumnak **nem voltak időhatárai**. Amikor a rómaiak Kr. e. 393-ban elfoglalták az etruszk Veii városát, a zsákmány tizedéből arany vegyítőedényt öntöttek. Az edényt egy követség Delphoiba akarta vinni, hogy Apollónnak ajánlják fel hálájuk jeleként. Csakhogy a Lipari szigetén lakó kalózok elfogták őket és megkaparintották az edényt. Vezetőjük, Timaszitheosz azonban visszaadta a követeknek az edényt és segítette azt Delphoiba eljuttatni. A hálás rómaiak hospesnek nyilvánították Timaszitheoszt és utódait. Amikor 137 évvel később elfoglalták a szigetet, felkutatták Timaszitheosz leszármazottait, és felmentették őket az alól, hogy adót fizessenek a rómaiaknak.

A vendégbarátság elvileg tehát az örökkévalóságig tartott, hacsak valamelyik fél fel nem mondta. A római történetíró, Titus Livius erre is hoz egy példát. A hannibáli háborúk idején a római Titus Quinctius Crispinusnak volt egy campaniai hospese, Badius. Crispinus a saját házában ápolta a betegségbe esett Badiust. Amikor aztán a campaniaiak Hannibál oldalára álltak, Badius a két sereg közé hívta Crispinust és kijelentette, nem lehet vendégbarátja egy ellenségnek, aki el akarja pusztítani hazáját és isteneit. Miután a vendégbarátság megszakadt, összecsaptak, és Badius sebesülten menekült vissza saját táborába.

A hospitium a köztársaság végére *elveszítette államközi jellegét* és csak, mint családok közti vendégbarátság élt tovább. A Rómához hű városok municipium rangot kaptak, vagyis megőrizhették saját törvényeiket. Ha még ennél is szorosabb kapcsolatra törekedtek Rómával, egy kiemelkedő római polgár *cliensének*, támogatottjának nyilvánították városukat, aki mint **patronus** képviselte ügyeiket Rómában.

Julius Caesar hispániai hadjárata során felsorolta, hogy mit tett patrónusként a hispalisiak érdekében; mérsékelte adóikat, mentesítette őket az adó megfizetésétől. Elvállalta védelmüket Rómában a legkülönbébb ügyekben, mind magán-, mind pedig közügyekben. A követségüket személyesen vezette a senatus elé. Ezt a sok kedvezményt a senatus nem nézte jó szemmel és bírálta érte Caesart.

Egy átlagos hospitium (görögül proxenia) felirata az akarnaniai Türrheionból Kr. e. 168 körül **Gnaeus Baebius** teszi meg a város hivatalos patrónusává:

Isten! Jó szerencse! Az akarnaniai sztratégosz, Alkimenész, a leukaszi Szószandrosz fia és Hipparkhész, a thürrheioni Kleónümosz fia évében, a tanács őrnoke Aiszkhrión, a thürrheioni Kleónümosz fia, a tanács elnöke, Heszperión, az asztakoszi Antikratész fia évében, a tanács és az ezrek határozata. Legyen hospes (proxenosz) és az akarnaniai jötevője mindörökre Gnaeus Baebius, ő és utódai, és illesse meg őt és utódait biztonság és sértetlenség, maga és tulajdona számára is, háborúban és békében, szárazföldön és tengeren, valamint a földbirtok- és házszerzési jog, és minden további előjog és kedvezmény, amely az akarnaniaiak közösségének többi proxenoszoait és jötevőit megilletik.

Vagyis a Türrhenion számára kedvezményeket kiharcoló római **Gnaeus Baebius** a politikai döntéshozatalt leszámítva **minden jogot megkapott** jótéteményeiért hála, ami különben csak a helyi polgárokat illette meg.

Augustus uralkodásától kezdve a települések arra törekedtek, hogy **maga a császár legyen patrónusuk**. Hadrianus, a későbbi császár még azt is elfogadta, hogy a 112/113-as évben Athén arkhónja legyen. Cserébe egy teljes, akkoriban modernnek számító városnegyed épített fel Athénban a saját költségén.

Kr. e. 171-ben a hispániai követek a római senatusban bepanaszolták a római tisztviselőket, akik szabályosan kifosztották a provinciát. A követjárásról Titus Livius, Augustus korának neves történetírója a következőképpen tudósított:

Ezután több hispániai nép követeit fogadta a senatus, mindkét provinciából. A római tisztségviselők kapzsisága és túlkapásai miatt emeltek panaszt; térdre borulva kérték a senatust, ne engedje, hogy szövetséges létükre rútabbul kifosszák és zaklassák őket, mint az ellenséget. Sok egyéb megaláztatást is felpanaszoltak, ebből azonban csak a vesztegetés vádja bizonyult kétségtelennek. Ezért az atyák megbízták Lucius Canuleius praetort, akinek a sorsolásnál Hispánia jutott, hogy minden egyes ember ügyében, akitől a hispánok visszakövetelik a pénzüket, jelöljön ki a senatori rendből öt-öt vizsgálóbíró, a hispánoknak pedig engedje meg, hogy tetszésük szerint válasszanak maguknak jogi képviselőt. A követeket behívták a Curiába, majd felolvasták előttük a senatus határozatát, és felszólították őket, hogy nevezzék meg képviselőiket (patronus). Négy embert neveztek meg: Marcus Porcius Catót, Publius Cornelius Scipiót (Gnaeus fiát), Lucius Aemilius Paullust és Gaius Sulpicius Gallust.

A leigázott és kifosztott hispánokat **a római senatus legtekintélyesebb, legbefolyásosabb tagjai képviselték**, mint a hispánok patrónusai. Ez a védelem hatékonyabban működött, mint egykor a hospitium.

